

IX

OM SLÆGT, MORAL OG RELIGION

Kvinde fra overklassen.
Buste fra omkring
80 evt.

Når man læser om Romerriget, kunne man tro, at den almindelige romer levede i hvide marmoraladser og holdt dekadente ædegilder dagen lang. Det er naturligvis ikke tilfældet. 8 ud af 10 romere var bønder. Fælles for alle romere var imidlertid for det første slægtens betydning og for det andet rodekassen af guder.

Familien

Den romerske *familia* bestod af far, mor, børn – og slaver. Den vigtigste person i familien var uden tvivl faderen, *pater familias*. Han havde hals- og håndsret over alle familiemedlemmer; det vil sige, at han havde ret til at tæve og – indtil kejser Augustus satte en stopper for det – dræbe ethvert familiemedlem uden at skulle forklare sig. Følte han, at et familiemedlem havde plettet familiens ære, var det således hans ret at straffe, som han fandt bedst.

Ægteskaber blev – og her taler vi nok mest om forholdene i overklassen – indgået som en aftale mellem familieoverhoveder. Aldersforskellen kunne være meget stor. Kærlighed mellem mand og kvinde var på ingen måde en forudsætning for ægteskab, men måtte opstå hen ad vejen. Appetitten måtte komme, mens man spiste.

I takt med at byerne voksede til storbyer, fik man en friere opfattelse af kærlighed og sex. Det var derfor Augustus' morallove (se side 52) var et brud på almindelig praksis og derfor også stødte på en del modstand. Skilsmisser blev helt almindelige, og kvinden

1. Hvad bestod den romerske *familia* af?
2. Hvilke rettigheder havde *pater familias*?
3. Hvordan blev ægteskaber indgået?
4. Hvordan var moralen f.eks. i forhold til kærlighed og sex?
5. Hvad gjorde man med et nyfødt barn, som der ikke var plads til?
6. Hvilken betydning havde slægten?
7. Hvad er en polyteist?
8. Hvad mente romerne med "do ut des"?
9. Hvilke guder tilbad man for eksempel?
10. Hvad er en mysteriereligion?
11. Hvordan så romerne på kristendommen?

MENS DU LÆSER

Menanders hus.
En usædvanlig
velbevaret villa i
Pompeji.

tabte, om man så må sige, ikke "værdi" på markedet ved at være "brugt". I de romerske byer var der et væld af bordeller, og også i ganske almindelige huse fortæller inskriptioner på vægge og pornografiske billeder om livlig aktivitet i og uden for soveværelserne.

Børnene var ligesom konen underlagt pater familias. I et samfund med høj børnedødelighed kan man ikke tillade sig at sørge over døde småbørn, og hvis et barn var misdannet eller på en eller anden måde lå til last (f.eks. hvis det var en pige), sørgede familiefaderen for, at det blev "sat ud". Det vil sige, at man pakkede det lille spædbarn i en kurv, og så lagde man det et sted, som var tilpas langt nok væk til, at man ikke blev ulejliget med det, men nok også hvor andre kunne få fat på det. Mange blev fundet og opfostret som slaver, men selvfølgelig døde lige så mange af tørst eller blev spist af vilde dyr. Romerne retfærdiggjorde fremgangsmåden ved, at børnene var overladt i gudernes varetægt; og desuden var

Vægmaleri fra
bordel i Pompeji.

Roms grundlæggere Romulus og Remus selv hittebørn. Og dem var det jo gået meget godt.

I overklassen blev overlevende børn overladt til en amme, så forældrene ikke skulle bøvl med babyafføring og madning. Senere fik en slave ansvaret for at lære børnene at læse og skrive latin og græsk. Ud over det lagde man i skolen vægt på fag som historie, geografi og filosofi.

Meget vigtigt var det, at børnene fik forståelse for slægtens betydning. Slægten var vigtigere end hensynet til den enkelte. Et stamtræ og illustrationer af forfædrenes glørværdige bedrifter stod opstillet et centralt sted i huset, og når et familiemedlem døde, blev masker af den afdøde og hans forfædre båret i optog. På den måde sikrede man, at mindet om den afdøde levede videre. I det hele taget virker det, som om en del romere har frygtet glemslen efter døden og derfor brugte store summer på gravminer, mausolæer og den slags.

Religion

Romerne var polyteister. Det vil sige, at de tilbad mange forskellige guder, tusinder faktisk. Det var utænkeligt for en romer at foretage sig noget vigtigt uden at konsultere guderne først. Det kunne man gøre ved at tage varsler, f.eks. ved at kigge efter tegn på himlen eller ved at ofre. En typisk måde at tage varsler på var ved at lade præsterne ofre et får eller en kalv og dernæst lede efter tegn i dyrets lever. Typisk var også at indgå en handel med guden: *Do ut des* – jeg giver, for at du skal give. Romeren ofrede så en mindre eller større ting – en vindrue, en kande vin, en okse – og håbede så på, at guden ville give noget tilbage – regn, kærlighed, overlevelse eller sejr. Hvis guden gav tilbage, ville romeren så igen takke for handlen, f.eks. ved at rejse et alter til guden. Læg mærke til, at moralske begreber som godt og ondt ikke spillede nogen videre rolle; det gjaldt om at få guden på sin side i situationen her og nu, ikke om at opnå frelse i et liv efter døden.

I den første tid, hvor Rom endnu var en bystat, tilbad man mest frugtbarhedsguder som Saturn, men med erobringen af Grækenland omkring 150 f.v.t. overtog romerne den græske finkultur – og dermed også de græske guder, som de gav latinske navne. Zeus blev til Jupiter, Hera blev til Juno, Athene til Minerva, Ares til Mars og Poseidon til Neptun. På torvet (Forum) i hver romersk by var der templer til hver enkelt gud, men man byggede også templer til alle guder (et *Pantheon*), hvor hver gud så havde sit eget alter.

I familien tilbad man naturligvis de officielle guder, men mere centralt stod husguderne – *lares* – som var familiens skytsguder og ofte repræsenterede forfædrene. I hvert hus fandtes et alter til husguderne og forfædrene; husets præst og leder af kulten var selvfølgelig pater familias. Et væld af andre, mindre guder spillede også en rolle for familien. I haven opstillede enhver romer med respekt for sig selv en træstump med en skråt opadstrittende, rødmalet forgrening. Der var ikke tale om en havenisse, men derimod om Priapus, en frugtbarhedsgud (se billedet s. 85).

Fra og med Augustus begyndte en vis kejserdyrkelse, hvor ofringen symboliserede troskab over for riget. I den østlige del, f.eks. i Ægypten, blev kejseren direkte opfattet som en gud, mens man i den vestlige del nok anså kejseren for guddommelig, men stadigvæk som et menneske.

En romersk senator i toga med buster af sine forfædre. Omkring 50 f.v.t.

Guden Priapus er her smeltet sammen med guden Merkur. Vægmaleri fra bageri i Pompeji.

Samtidig voksede mysteriereligioner som Mithraskulten og kristendommen frem. Mithraskulten var kun for mænd, og dyrkelsen foregik i en mørk hule. Centralt i kulten var drabet på en tyr, og blodet symboliserede livet og den nære forbindelse mellem liv og død, mellem godt og ondt. På den måde var Mithraskulten noget nyt. Nyt var også, at ritualerne var hemmelige for uindviede. Ligesom i nutidens hemmelige selskaber, som f.eks. frimurerne eller som hos Scientology, kunne medlemmerne stige i graderne og derved opnå ny hemmelig indsigt. Først som ravn, så brudgom, soldat, løve, perser, solløber og endelig fader – pater.

Kristendommen blev også opfattet som en mysteriereligion, og de romerske ledere – og i begyndelsen også de fleste romere – så med stor skepsis på den. For det første var det betænkeligt, at de kristne ikke accep-

terede andre guder (*monoteisme*), for det andet bredte der sig rygter om, at de kristne spiste menneskekød og drak blod. Det førte i flere omgange til kristenforfølgelser, noget senere kristne forfattere gerne trak frem for at vise tidligere hedenske tiders brutalitet og formørkethed.

Efterhånden vandt kristendommen frem, så at den i 391 e.v.t. blev statens religion. Det var enden på tidligere tiders religiøse mangfoldighed.

Hvis du går ind i middelalderkirken San Clemente i centrum af Rom, vil du opdage, at den er i flere etager. Går du ned i kælderen, kommer du forbi gamle romerske inskriptioner, både kristne og ikke-kristne, og til sidst står du i en oldkristen kirke fra omkring 300 e.v.t. Nu kan du høre rindende vand. Præsten Joseph Mullooly, der var ansat ved San Clemente, undrede sig over lyden og slog hul på en væg for enden af oldkirken. Sammen med arkæologer gav han sig til at grave og opdagede,

at der endnu længere nede var et romersk hus og også et kultsted for guden Mithras med billedet af tyredrabet i centrum (billedet). Man fandt også en figur af Mithras' fødsel, hvor guden springer fuldt færdig ud af klippen. I dag har man gravet kilden fri, og følger du lyden ind i huset, vil du se, at det var et hus med indlagt vand. I 1100-tallet blev San Clemente altså bygget oven på en meget ældre kristen kirke, der igen var bygget oven på et hedensk tempel til ære for Mithras.

KILDER

Plinius den Yngre: anbefaling af en ung mand

Gajus Plinius Caecilius Secundus (ca. 61-113 e.v.t.) tilhørte den absolutte romerske overklasse. Han havde en glørværdig politisk karriere, bl.a. som konsul og som kejserens udsending. I dette brev, der er skrevet mellem 97 og 109 e.v.t., er han blevet bedt om at finde en passende mand til sin vens datter.

Til Iunius Mauricus

Du beder mig finde en mand til din brors datter, og det er i orden, at du netop overdrager mig det hverv. For du ved jo, hvordan jeg har set op til og holdt af denne udmærkede mand, hvilken støtte han var mig i mine unge år. Der er ikke noget hverv, du kunne overdrage mig, som ville være mig større eller mere kærkomment, intet, som det var mig en større ære at påtage mig, end at udvælge en ung mand, der på en værdig måde kunne blive far til Arulenus Rusticus' børnebørn.

En sådan ung mand kunne man rigtignok have ledt længe efter, hvis ikke Minicus Acilianus havde stået parat og ligesom været forudbestemt dertil. Han holder af mig på en fortrolig måde som den ene unge mand af den anden – han er nogle ganske få år yngre end jeg – og han viser mig en ærbødighed, som var jeg en olding. Han ønsker nemlig at lade sig danne og oplære af mig, ligesom jeg blev det af dig.

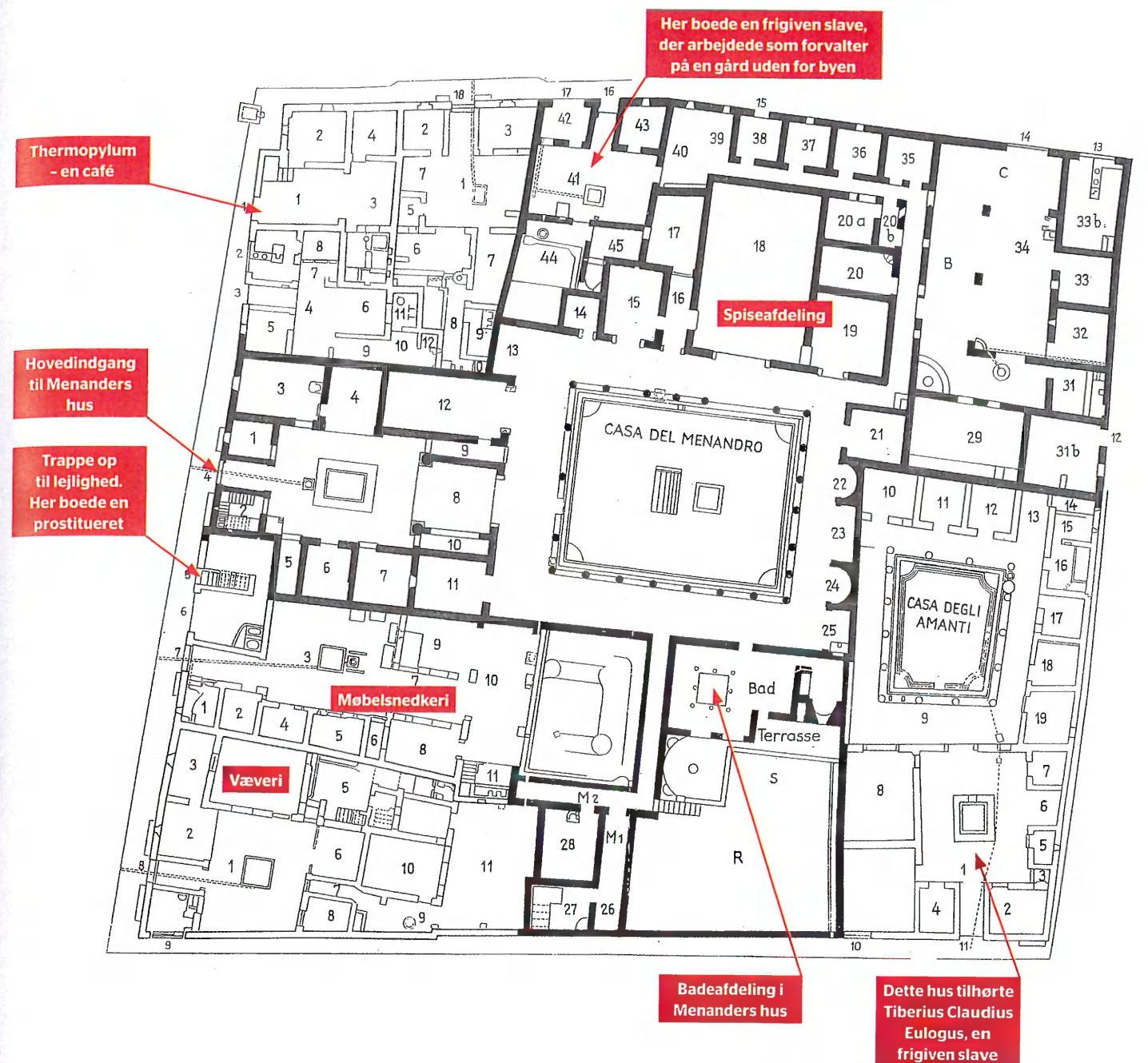
Han stammer fra Brixia, dette vort elskede Italien, som endnu har bevaret meget af beskedenhed, mådehold og også af gammeldags bondekultur. Hans far er Minicus Macrinus, en fremtrædende mand af ridderstand, da han ikke har villet nå højere. Skønt han af den guddommelige kejser Vespasian fik tilbud om prætorrang, foretrak han med fasthed dette stille liv frem for vor – skal jeg kalde det ærgerrighed eller værdighed? Hans bedstemor på mødrene side er Serrana Procula fra Patavium. Du ved, hvor høj moralen er i den egn. Og Serrana er endda selv for Patavinerne et mønster på strenge sæder. Hans onkel er Publius Acilius, en mand af næsten enestående alvor, forstand og redelighed. Kort sagt, der

vil ikke være den ting i hele familien, som ikke må tiltale dig lige så meget som i din egen.

Acilianus selv er besiddelse af megen energi og arbejdsomhed, dog forbundet med den største beskedenhed. Han har været kvæstor, folketribun og prætor med hæder og har altså sparet dig for den nødvendighed at virke for hans karriere. Han har et ædelt ansigt, en sund rødmosset ansigtsfarve: Hele hans fremtræden har noget fribårent smukt med anstand som en senator.

Jeg ved ikke, om jeg behøver at tilføje, at hans far er en meget velstående mand. For når jeg tænker mig jer, som vi forsøger at finde en svigersøn til, bør man vist ikke snakke om penge; men når jeg ser på tidsånden og også på statens love, som først og fremmest går ud fra, at man bør se på folks skatteseddel, så ser det ud til, at man heller ikke kan se bort fra det punkt. Og når man tænker på sine efterkommere – gid de måtte blive talrige – må man også tage dette punkt med i sin beregning, når man vælger en mand til sin datter.

Du tror måske, at jeg har ladet mig lede af min sympati og betonet tingene over deres bæreevne. Nej, jeg lover på æresord, at du vil finde alt langt bedre, end jeg fremstiller det. Ganske vist sætter jeg overordentlig stor pris på den unge mand, hvad han også fortjener; men netop dette hører kærligheden til, ikke at skamrose ham. Lev vel.

Insula i Pompeji

I 79 evt. overdægede vulkanen Vesuv de romerske byer Pompeji og Herculaneum med aske. Kun et fåtal af indbyggerne undslap, og i århundreder lå byerne begravet under asken. I dag er Pompeji udgravet og giver et enestående billede af hverdagslivet i Romerriget.

Dette er en såkaldt insula, der betyder en "ø", i Pompeji. I dag ville vi kalde det en boligblok. Insulaen består af mange forskellige huse, lejligheder og butikker. Den største afdeling kaldes Menanders hus. Se billedet side 82.

Indskrifter fra Pompeji og Herculaneum

Om ægteskab:

Længe leve Daphnicus, længe leve Felicula.

Må det gå jer godt – og må I få drenge!

Om ulykkelig kærlighed:

Valens, gid jeg var din brud, og dette hus' frue! Jeg ønsker dig held og lykke

Også om ulykkelig kærlighed:

En køn pige har lært mig at hade de sorte piger;

Jeg vil hade dem, hvis jeg kan, ellers må jeg – modstræbende – elske dem.

Om læreren Iulius Helenus:

Røvhul!

På bordel:

Her kneppede Arphocras godt med Drauca for en denar

Om homosexualitet:

Kammertjeneren Apelles spiste her på behageligste vis med Dexter,

Caesars slave, og så kneppede de med hinanden.

Indskrift fra en badeanstalt i Herculaneum. Den danske oversættelse står ovenfor.

APELLES CUM DEXTRO CAESARIS
LUNDENT. HIC
LUCUNDI SIM E-ET
FUTVRE-SIMV

ROMERNES FORESTILLINGSVERDEN

Brev fra romersk soldat til sin kone

Brevet er skrevet på papyrus og fundet i Ægypten. Det er skrevet omkring Kristi fødsel.

Kære Alis,

Du skal vide, at vi stadig er i Alexandria. Jeg beder dig indtrængende om at passe godt på vores barn. Så snart jeg har fået min løn, sender jeg pengene til dig. Hvis du føder og det bliver en dreng, så behold ham. Hvis det bliver en pige, så sæt hende ud.

Hilsen Hilario

Tacitus: Germania

Cornelius Tacitus (o. 55-120 e.v.t.) Politiker, advokat og historiker fra en rig familie i den romerske provins. I sine værker kritiserede han romerne for at være blødsødne og dekadente. I årene omkring år 100 e.v.t. skrev han en beretning om germanerne.

Altså fører kvinderne livet under uantastet kyskhed, uden at fordærves ved forførende skuespil eller ophidsende gildeslag. Hemmeligt brevskifte er mænd og kvinder lige ukendte med. I dette så talrige folk forekommer der overmåde sjældent ægteskabsbrud, og straffen derfor indtræder øjeblikkelig og er lagt i ægtemandens hånd. I frænders påsyn skærer han håret af den skyldige, river klæderne af kroppen på hende, støder hende ud af sit hus og driver hende under piskeslag gennem hele byen. Når kyskheden brydes, finder den sandelig ingen skånsel; hverken skønhed, ungdom eller formue vil kunne skaffe en anden ægtemand; og det regnes ikke for noget, der ligger i verdens gang, at man forfører eller lader sig forføre. Endnu bedre står det rigtignok i de samfund, hvor kun møer indgår ægteskab, og der ikke mere end een gang åbner sig udsigt til at blive kone eller kan røre sig noget ønske derom. Således kommer kvinden til kun at få een ægtemand, ligesom hun kun får een krop og een sjæl, for at ikke nogen tanke skal sigte ud derover, eller noget begær strække sig

ROMERNES FORESTILLINGSVERDEN

længere, og for at det ikke skal være, som om det er manden, hun elsker, men ægteskabet. At sætte en bestemt grænse for tallet af de børn, man vil have, regnes for en forsyndelse mod naturen, og ligeledes at dræbe nogen af dem, der bliver født senere. Gode sæder har der større magt end andetsteds gode love.

Lige meget, hvordan det hus er, de hører til, vokser de uden klæder på, eller med grove klæder på kroppen, op til disse lemmer, disse kroppe, som vækker forbavselse hos os. Ethvert barn finder sin næring ved sin egen moders bryst, ingen bliver overladt til en tjenestepige eller en amme. Herren og trællen vil man ikke kunne skelne fra hinanden efter nogen som helst forfinelse i opfostringen.

Polyb: Om romerske begravelsesskikke

Polyb var græker, men kom til Rom i 168 f.v.t., hvor han blev ven med adskillige i den romerske politiske elite. Han har således haft et godt indblik i overklassens liv. Forum Romanum var det torv, hvor al politik foregik, hvor senatet mødtes, og hvor de store templer stod. Rostra var talerstolen på Forum.

Når en romersk stormand dør, bæres hans lig – i oprejst stilling og med alle den dodes værdighedstegn – under ledsagelse af et stort følge ned på Forum Romanum, og børen sættes foran talerstolen. I nærværelse af det forsamlede folk går nu en søn til afdøde, eller den nærmeste mandlige slægtning op på talerstolen og i en tale lovpriser han den døde og roser hans bedrifter. Denne tale vækker hos tilhørerne erindringen om fortidens storhed, uanset om de selv har været deltagere i disse, og også en sådan medfølelse, at de opfatter dødsfaldet ikke alene som et tab for de efterladte, men som en sorg for hele folket.

Når familien så har begravet den døde, stiller de hans billede på et sted i huset, hvor det ses tydeligt. Dette billede er en maske, som med forbløffende lighed gengiver den afdødes ansigtstræk. Disse masker opbevares i skabe, og ved de store religiøse fester åbner man skabene og smykker disse billeder, og når et anset medlem af familien er afgang ved

Pantheon i Rom, et tempel for alle guder. Inskriptionen lyder M. AGRIPPA L.F. COSTERTIVM. FECIT, altså: Marcus Agrippa, søn af Lucius, konsul for tredje gang, byggede (dette tempel). Agrippa var general under Augustus og en af hans nærmeste venner.

døden, bæres disse masker i ligtoget af de personer, der kommer de tidligere afdøde nærmest i statur og udseende. Drejer det sig om konsuler og prætorer, bærer efterkommere i ligtoget toga med purpursøm; hvis det er en censor, er togaen helt af purpur; hvis det er en feltherre, der har fejret triumftog, bærer hans efterkommere en guldbroderet toga. Deltagerne i ligtoget kører på vogne, foran hvilke tegnene på den afdødes værdighed bæres – fasces og økser, hvis det drejer sig om konsuler eller prætorer. Når ligtoget kommer ned på Forum, sætter deltagerne sig i en række på elfenbensstole. Man kan ikke tænke sig et mere storslået syn for en ung mand, der er betaget af drømmen om dåd og ære.

Når taleren på Rostra har holdt ligtaalen over den afdøde, fortsætter han med de andre stormænd, hvis masker bæres af deltagerne, og idet han begynder med den ældste af de afdøde, går han videre og beretter om hver enkelt liv og bedrifter. Ved denne skik fastholdes erindringen om fortidens bedrifter, og således går mindet om en tapper mands indsats ikke af glemme, men lever udødeligt i folkets erindring.

Cato: Hvordan man indvier sin jord til guderne

Marcus Porcius Cato, der levede fra 243 til 149 f.v.t., var statsmand og forfatter. Særligt interesserede han sig for landbruget.

Således skal man rense sine jorde. Giv ordre til, at offerdyr skal føres rundt om markerne. Yd først et vinoffer til Janus og Jupiter og sig så: ”Fader Mars, jeg beder og bønfaller dig, at du må være mig, mit hus og min husstand nådig og trofast, derfor har jeg befalet, at disse offerdyr skal føres rundt om min mark, min jord og min grund, for at du skal holde borte, afværge og hindre synlige og usynlige sygdomme, misvækst og hærkning, ulykker og uvejr, for at du skal tillade afgrøder, korn, vinmarker og træer at trives og bære god frugt, bevare hyrder og kvæg i behold og give mig, mit hus og min husstand frelse og sundhed. Fader Mars, for denne samme tings skyld, med dette offer af diende dyr være du tilfredsstillet”. Sørg ligeledes for, at offerkagen og honningbrødet ligger ved siden af kniven og flyt dem så derhen. Når du ofrer svinet, gedekiddet og kalven, skal du sige: ”For denne samme tings skyld, med dette dyreoffer være du tilfredsstillet”.

Prudentius: Bloddåben

En af mysteriereligionerne var kulten for Kybele, den store moder. Indvielsesritualet var en renselse i et blodbad, hvor den, der skulle renses, blev overdænget med helt frisk tyreblood, mens andre af kultens medlemmer dansede i ekstase. Den kristne digter Aurelius Prudentius Clemens beskrev omkring år 400 e.v.t. ritualen med slet skjult væmmelse. Ritualen er også genskabt i TV-serien Rome (afsnit 1)

Dybt ned i gruben stiger præsten
om tindingerne er slynget kunstfærdige bånd
og issen er kronet af guld; hans præstekåbe
er lavet af silke og i gammelromersk stil
med et bælte strammet om hans liv.

Over gruben er der lagt et gulv af planker
kun skødesløst sat sammen
og desuden gennemhullet,
så øjet overalt møder sprækker og revner.
Den vældige tyr med sænket pande,
hvis horn og ryg er dækket af kranse
føres nu til stedet.
Dens pande skinner af glimrende guld
og små gyldne plader lyner fra dens flanker.
Offeret er således fuldt beredt på at dø,
og med det hellige spyd gennemborer de dens bryst;
Sårene gaber vidt og pulser i mægtige bølger
en strøm af blod ud over plankerne,
en gennemtrængende lugt fylder luften.
Gennem tusinder af revner drypper nu
den smudsige væske ned i den uhyggelige grav,
og med sit hoved fanger præsten dråberne
med stor omhu, hans tøj er gennemblødt af blod
og hele hans krop er overstænket med den størknede masse.
Nej! Nu bøjer han sig bagover
og lader sit ansigt og sin mund modtage den røde flod.
Han vasker sine øjne i blodstrømmen.
så fugter han sin gane og sin tunge
og suger og sluger det mørke blod.
Dyrets blodløse stive krop
trækkes nu bort fra sin træseng,
og præsten stiger op fra graven – et grusomt syn –
og viser sit hoved, sit opblødte, blodige skæg,
sine bånd og sin kåbe, gennemvædet med blod.
Besudlet af det oprørende offer,
forurennet af det frygtelige bad
hilses han så respektfuldt – men på afstand,
fordi mængden har set hvordan
en tyrs blod har vasket ham ren i graven